

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE**

**УНІВЕРСИТЕТ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В ПЕРЕЯСЛАВІ
HRYHORIY SKOVORODA UNIVERSITY IN PEREIASLAV**

Факультет української та іноземної філології; кафедра іноземної філології, перекладу та методики навчання
Ukrainian and Foreign Philology Faculty; Foreign Philology, Translation and Teaching Methods Department

**АСОЦІАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ГЕРМАНІСТІВ / UKRAINIAN GERMANISTS ASSOCIATION
UKRAINISCHER DEUTSCHLEHRER – UND GERMANISTENVERBAND**

**СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені А.С. МАКАРЕНКА
SUMY A.S. MAKARENKO STATE PEDAGOGICAL UNIVERSITY**

Факультет іноземної та слов'янської філології; кафедра англійської філології та лінгводидактики
Foreign and Slavic Philology Faculty; English Philology and Linguodidactics Department

**ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА
TERNOPIL VOLODYMYR HNATIUK NATIONAL PEDAGOGICAL UNIVERSITY**

Факультет іноземних мов / Foreign Languages Faculty

**ЗАХІДНОЧЕСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ У М. ПЛЗЕНЬ (ЧЕСЬКА РЕСПУБЛІКА)
UNIVERSITY OF WEST BOHEMIA (ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI) (CZECH REPUBLIC)**

Кафедра германістики і славістики філософського факультету
Department of German and Slavic Languages, Faculty of Philosophy

**УНІВЕРСИТЕТ САЛЕРНО (UNIVERSITÀ DEGLI STUDI DI SALERNO) (ІТАЛІЯ)
UNIVERSITY OF SALERNO (ITALY)**

Кафедра славістики / Department of Humanities (Dipsum)

**УНІВЕРСИТЕТ ДОКУЗ ЕЙЛЮЛЬ (DOKUZ EYLUL UNIVERSITY) (ТУРЕЧЧИНА)
DOKUZ EYLUL UNIVERSITY (TURKEY)**

Кафедра іноземних мов / Department of Foreign Languages

ZÁPADOČESKÁ
UNIVERZITA
V PLZNI

МАТЕРІАЛИ

**VI МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ І ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО:
ТОЧКИ ДОТИКУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ»**

(12-13 травня 2023 р.)

PROCEEDINGS

**OF THE SIXTH INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
«CROSS-CULTURAL COMMUNICATION AND TRANSLATION STUDIES: COMMON ISSUES
AND DEVELOPMENT PROSPECTS»**

(May 12-13, 2023)

Переяслав / Pereiaslav – 2023

УДК 81'25:316.77
М58

*Рекомендовано до друку вченою радою Університеті Григорія Сковороди в Переяславі
(протокол № 9 від 27 квітня 2023 року)*

Міжкультурна комунікація і перекладознавство: точки дотику та перспективи розвитку : матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції: збірник наукових праць (м. Переяслав, 12-13 травня 2023 року) / Гол. ред. К. І. Мізін; Університет Григорія Сковороди в Переяславі. Переяслав, 2023. 198 с. (Електронна книга).

Редакційна колегія: *К.І. Мізін (гол. ред.), Л.П. Летюча і Є.В. Костик (відп. ред.), Н.В. Борисова, Т.В. Заболотна, Н.Ю. Сердюк., О.Б. Скляренко, Н.В. Швець, М.Г. Шемуда.*

До збірника увійшли матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції «Міжкультурна комунікація і перекладознавство: точки дотику та перспективи розвитку» у м. Переяслав 12-13 травня 2023 року.

Розраховано на наукових працівників, викладачів, аспірантів, студентів філологічних спеціальностей.

Crosscultural communication and translation studies: common issues and development prospects : the sixth International scientific and practical conference: collection of scientific works (Pereiaslav, May 12-13, 2023) / Ed. by K.I. Mizin; Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav. Pereiaslav, 2023. 198 p. (Digital book).

Organizing Board: *Kostiantyn Mizin (head), Liubov Letiucha & Yevheniia Kostyk (secretaries), Nataliia Borysova, Tetiana Zabolotna, Nataliia Serdiuk, Olesia Skliarenko, Nataliia Shvets, Maryna Shemuda.*

This volume includes proceedings of the sixth International scientific and practical conference «Crosscultural communication and translation studies: common issues and development prospects», which took place in Pereiaslav on the 12th -13th of May 2023.

This book is presented for scholars, lecturers, post-graduate students and Philology students.

Відповідальність за достовірність викладених у публікаціях фактів, а також за можливі огріхи щодо технічного оформлення цих публікацій несуть їхні автори.

УДК 81'25:316.77
М58

© Університет Григорія Сковороди в Переяславі, 2023

© Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav, 2023

Танана С. Проблеми сучасного перекладу дитячої художньої прози.....	148
Тацакович У. The interaction between translation and the 4EA cognition theory.....	150
Цепенюк Т. Перекладацький коментар як засіб адаптації художнього тексту.....	153

СЕКЦІЇ 7-8. ПРОБЛЕМИ ВІДТВОРЕННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОЇ ТА ЕТНОУНІКАЛЬНОЇ СЕМАНТИКИ. ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ КОНЦЕПТ ЯК ПРОБЛЕМА ПЕРЕКЛАДУ

Башкирова О., Колесник О. Особливості вербалізації ЖІНКА /WOMAN у романі Гіларі Бойд «Четверги в парку».....	158
Деменчук О. Динамічні моделі в семантиці лексики емісії запаху.....	163
Мізін К., Петров О. Перспективи перекладацького та зіставно-лінгвокультурологічного аналізу специфічних емоційних концептів.....	168
Мізін К., Петрова А. Особливості перекладу імен етноунікальних емоційних концептів.....	174
Сердюк Н., Зуєв О. Лінгвокультурна специфіка та класифікація англомовних анекдотів.....	179

СЕКЦІЯ 9. ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ПИТАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ТА ПЕРЕКЛАДУ

Hilda Fanta The 7 Principles of Emotional / Social & Cognitive Intelligent Teaching / Thinking = Escit – Neuro-Pedagogy.....	184
Христич Н. Conceptual approach to study lexical unit ‘LIFE’ in English lessons in senior secondary schools.....	189
Швець О. Потенціал використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні перекладу.....	193

Тетяна Цепенюк
кандидат філологічних наук,
доцент, завідувач кафедри теорії і практики перекладу
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
Тернопіль, Україна

ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ КОМЕНТАР ЯК ЗАСІБ АДАПТАЦІЇ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Переклад художнього тексту передбачає не тільки якнайточніше відтворення його змісту цільовою мовою, а й передачу усіх етнічних та культурних маркерів задля правильного розуміння твору цільовим читачем. У таких випадках перекладачу нерідко доводиться вдаватися до адаптації оригінального тексту. Одним із засобів такої адаптації є використання перекладацького коментаря задля компенсації недостатнього змісту оригінального твору адресатом перекладу, який сам не в змозі розшифрувати натяк зважаючи на брак «необхідної культурно-історичної чи актуально-подієвої інформації» (Білоус 2013, 181). У «Літературознавчій енциклопедії» сказано, що «коментар має бути лаконічним, зручним для користування» (Літературознавча енциклопедія 2007, 508), тут варто також додати, що він має бути влучним і доречним. Микола Климчук зауважує, що «перекладачі іноді коментують те, що вони *можуть* прокоментувати, а не те, що *треба* прокоментувати» (Климчук 2019) і наводить як приклад фрагмент з нового українського перекладу «Лоліти». Не можна не погодитися з цією думкою, адже завдяки коментарям чи приміткам перекладач прагне допомогти читачеві зрозуміти прихований зміст, який він сам не в змозі збагнути, а не заплутати його недоцільним коментарем.

У сучасному перекладознавстві, як вітчизняному, так і зарубіжному, питання функціонування перекладацького коментаря досі не отримало належного висвітлення і описується лише у поодиноких наукових розвідках, серед яких праці О. Чередниченка, А. Бондаренко, О. Приймачок, Л. Ярової, Ю. Вітяка, О. Білоуса, Л. Венуті та інших лінгвістів.

«Літературознавча енциклопедія» подає таке тлумачення коментаря: «система пояснень (приміток) до тексту у художньому творі, науковому виданні, публікації документальних матеріалів, мемуарів, щоденників, спогадів» (Літературознавча енциклопедія 2007, 507). Автори цієї праці виокремлюють виділяють такі типи коментарів: 1) текстологічний, що висвітлює відповідні кон'єктури; 2) історико-літературний, який описує історію написання твору та

його місце у творчій біографії автора; 3) реальний, що містить інформацію про історичні постаті, події та факти, про які йдеться у творі; 4) лінгвістичний, в якому тлумачаться малозрозумілі читачеві слова, які використав автор твору; 5) орнаментальний; 6) риторичний (Літературознавча енциклопедія 2007, 508).

Локально перекладацькі коментарі можуть розташовуватися позатекстово, тобто бути розміщені вкінці твору у вигляді словника чи приміток, або ж внизу сторінки. На переконання авторів «Літературознавчої енциклопедії», великі за обсягом пояснення виносяться в кінець твору (Літературознавча енциклопедія 2007, 508). Проте, як свідчить практика книговидавництва, так буває не завжди. Розміщення коментарів до перекладних творів є радше суб'єктивним рішенням перекладача, або ж видавництва.

Перекладацький коментар може виконувати різні функції в іншомовному тексті, серед яких можемо виділити такі: 1) ознайомлення читача перекладного твору з певними історичними подіями, устроєм, побутом, реаліями дійсності; 2) інформування читача; 3) полегшення розуміння оригінального твору іншомовною цільовою аудиторією; 4) через використання алюзій на літературні твори заохочення читача до їхнього прочитання і глибшого пізнання літературної, мистецької і духовної спадщини інших народів тощо.

Мета нашої праці полягає в описі використаних коментарів в українському перекладі повісті Натанієля Готорна «Шарлатова літера», виконаного Іриною Бондаренко.

У досліджуваному нами творі перекладацькі коментарі подаються наприкінці книги окремим розділом під назвою «Примітки до «Шарлатової літери»» і налічують 274 позиції. Щодо тематичних груп, то перекладачка використовує, як правило, реальні та історико-літературні коментарі. Чисельнішою є група реальних коментарів, до яких відносимо різного роду власні назви (антропоніми, топоніми, теоніми), реалії, метричні одиниці, пояснення алюзій тощо. Розгляньмо детальніше кожен з них:

1) група антропонімів містить в собі здебільшого перелік імен письменників, як от *Ральф Волдо Емерсон (1803-1882) (Ralph Waldo Emerson)* – американський есеїст, поет і філософ-трансценденталіст; *Вільям Еллері Чаннінг (Ченнінг) (William Ellery Channing) (1780-1842)* – американський письменник; один із засновників американського унітаризму (Готорн 2017, 277); *Генрі Водсворт Лонгфелло (Henry Wadsworth Longfellow) (1807-1882)* – американський поет, автор «Пісні про Гайавату» (1885), професор Гарвардського університету в 1836-54 роках; *Еймос Бронсон Олкотт (Amos Bronson Alcott), (1799-1888)* – есеїст, педагог, філософ, поет; батько дитячої письменниці *Луїзи Мей Олкотт*; *Роберт Бернс (Robert Burns) (1759-1796)* – видатний шотландський поет, представник романтизму; *Джефрі Чосер*

(*Geoffrey Chaucer*) (1344-1400) – англійський поет Середньовіччя, визначна постать в англійській літературі. Автор «Кентерберійських оповідань». Чосер відомий також як філософ, алхімік, астроном, урядовець, придворний та дипломат (Готорн 2017, 277); історичних постатей – Джеймс Міллер (*James Miller*) (1776-1851), герой війни 1812 року між Британією та сполученими Штатами, далі знаходимо ще один коментар цього імені: Генерал Джеймс Міллер, губернатор території (штату Арканзас) у 1819-1825 роках (Готорн 2017, 277); Закарі Тейлор (*Zachary Taylor*, 1784-1850) – 12-й Президент США, воєначальник. Перший Президент США, що не займав до в'їзду в Білий дім жодної іншої державної посади; Єлизавета I – королева Англії в 1588-1603 роках (Готорн 2017, 277). Прикметно, що перекладачка у всіх цих та інших випадках подає також оригінальну (англомовну) версію написання імен. Можемо припустити, що робить вона це задля того, щоб читач, який володіє англійською мовою, міг знайти детальнішу інформацію про ту чи іншу постать, яка його зацікавить. Також спостерігаємо, що величина коментарів різниться – інколи перекладачка використовує лише одне коротке речення (останній наведений приклад), або ж може давати розлогіший коментар, як у випадку з іменами Дж. Чосера, Е. Б. Олкотта, Г. В. Лонгфелло. Ймовірною причиною цього може бути бажання перекладачки ознайомити українського читача з відомими літературними постатями інших народів та їхньою творчістю. На сторінках оригінального твору знаходимо алюзії на літературні тексти та персонажі, які перекладачка І. Бондаренко так описує у «Примітках»: *Тим часом моєю справою зайнялася преса, і впродовж тижня чи двох я промчав її сторінками з відтятою головою, мов той безголовий вершник Ірвінга*...* (Готорн 2017, 46) - **Йдеться про оповідання «Легенда про Сонну Лоцину» (“The Legend of the Sleeping Hollow” 1820) Вашингтона Ірвінга (Washington Irving; (1783-1859) – американського письменника, есеїста, біографа та історика першої половини XIX століття (Готорн 2017, 279); Якщо й далі використовувати метафору щодо політичної гільйотини, то весь цей том можна назвати так: «ПОСМЕРТНІ ЗАПИСКИ ОБЕЗГОЛОВЛЕНОГО (МИТНОГО) ІНСПЕКТОРА»** (Готорн 2017, 47). Читач з філологічною освітою легко впізнає у цьому фрагменті алюзію на твір «Посмертні записки Піквікського клубу», чого не можна сказати про пересічного читача, який не знайомий зі зразками тогочасної англійської літератури. Тому знаходимо такий коментар у перекладному творі: *Алюзія на «Посмертні записки Піквікського клубу» (The Posthumous Papers of the Pickwick Club) (1836-1837) класика англійської літератури Чарльза Діккенса (Charles Dickens) (1812-1870) (Готорн 2017, 279). Н. Готорн у досліджуваному творі згадує також і власні твори: «... і колись у майбутньому знавець старожитностей, показуючи визначні місця з*

історії містечка, покаже й МІСЬКУ ВОДОКАЧКУ*» (Готорн 2017, 48) - *Натяк на один із найвідоміших ранніх нарисів Готорна "A Rill from the Town Rill" («Струмочок, що витікає з міської водоканчки») (1835) – українською мовою не перекладений (Готорн 2017, 279). Доречність цього коментаря не викликає сумнівів, адже українському читачу цей твір Готорна невідомий. У «Примітках» знаходимо також пояснення до Новоанглійського букваря, Вестмінстерського катехізису, закону про розкіш, Кінгз Чепел, біблійних персонажів, історій, переказів тощо.

2) до історико-літературних коментарів віднесемо ті, що становлять історичні засади написання твору, містять автобіографічні відсилання. На першій сторінці повісті перекладачка дає пояснення до назви вступного слова «Нарис «Митниця*»» (Готорн 2017, 3). – У 1839-1841 роках Н. Готорн служив вагарем та обмірником на Бостонській митниці, а в 1846-1849 роках – митним інспектором Салемської митниці (Готорн 2017, 275). Ще один біографічний епізод знаходимо у першому абзаці через вживання власної назви Стара Садиба: «Вперше це трапилося три чи чотири роки тому, коли я оцасливив свого читача ... описом мого життя в тихій глушині Старої Садиби*» (Готорн 2017, 3). - *Стара Садиба – ("The Old Manse") – історична садиба в містечку Конкорд (штат Массачусетс), побудована дідом видатного американського мислителя і письменника Ральфа Волдо Емерсона. З 1842 року в ній жив Натаніель Готорн із дружиною Софією. У цій садибі Готорн написав кілька оповідань, що згодом склали збірку «Легенди Старої Садиби» (1946) ("Mosses from an Old Manse") (Готорн 2017, 275). Ще одним прикладом таких коментарів є згадка у творі «Анналів» Фелта: «Аннали Салема» (1827) Джозефа Фелта (1789-1869) ("Annals of Salem" by Felt, Josef B.) – відомий літопис тих часів; основне джерело, з якого Готорн узяв матеріали для «Шарлатової літери», і, зокрема, ім'я містера П'ю (Готорн 2017, 278).

Як бачимо, використані перекладачкою коментарі є цілком доречними і необхідними для цілісного і повного розуміння українськими читачами оригінального твору. Вони знайомлять їх як з біографічними фактами письменниками, так і з особливостями суспільно-політичного устрою, історичними подіями і фактами, літературними постатями і культурною спадщиною інших народів.

ЛІТЕРАТУРА

Білоус, О. М. (2013). *Теорія і технологія перекладу: Курс лекцій: доопрацьований та доповнений*. Кіровоград, РВВ КДПУ ім. В. Винниченка.

Бондаренко, А. О. (2022). Прийом перекладацького коментаря як експлікація культурологічних особливостей у кримсько-татарській мові. *Молодий вчений*, 3 (103), 61-65.

Вітяк, Ю. (2022). Перекладацький коментар як прийом відтворення онімів у художніх творах. В: *Українська філологія в контексті розвитку європейської наукової думки : матеріали всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю присвячені 85-річчю від дня народження професора Дмитра Бучка* (с. 47-52). Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка.

Готорн, Н. (2017). *Шарлатова літера*. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан.

Климчук, М. (2019) Прим. пер. Як написати примітку. Retrieved April 27, 2023, from <https://mykolaklymchuk.medium.com/%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BC-%D0%BF%D0%B5%D1%80-2be218ac96ba>

Літературознавча енциклопедія: у 2-х томах. (2007). Київ : ВЦ «Академія». Т. 1.

Приймачок, О. І. (2016). Типи коментарів у перекладах Лесі Українки оповідань Івана Франка. *Лінгвостилістичні студії*, No 5, 171–180.

Чередниченко, О. І. (2007). *Про мову і переклад: мова в соціокультурному просторі, переклад як міжкультурна комунікація*. Київ : Либідь.

Ярова, Л. О. (2022). Роль приміток під час перекладу цитат на основі роману Донни Тартт «The Secret History». *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*, Том 33 (72), № 1 Ч. 2, 130-134.

Venuti, L. (1995). *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. London; N.Y.: Routledge.